

Zoran Penevski

PRIKAŽI, NE PREPRIČAVAJ

Napiši najbolju verziju
svoje priče

Ilustrovaó Dušan Pavlić

Laguna

Copyright © 2025 Zoran Penevski

Copyright © ovog izdanja 2025, LAGUNA

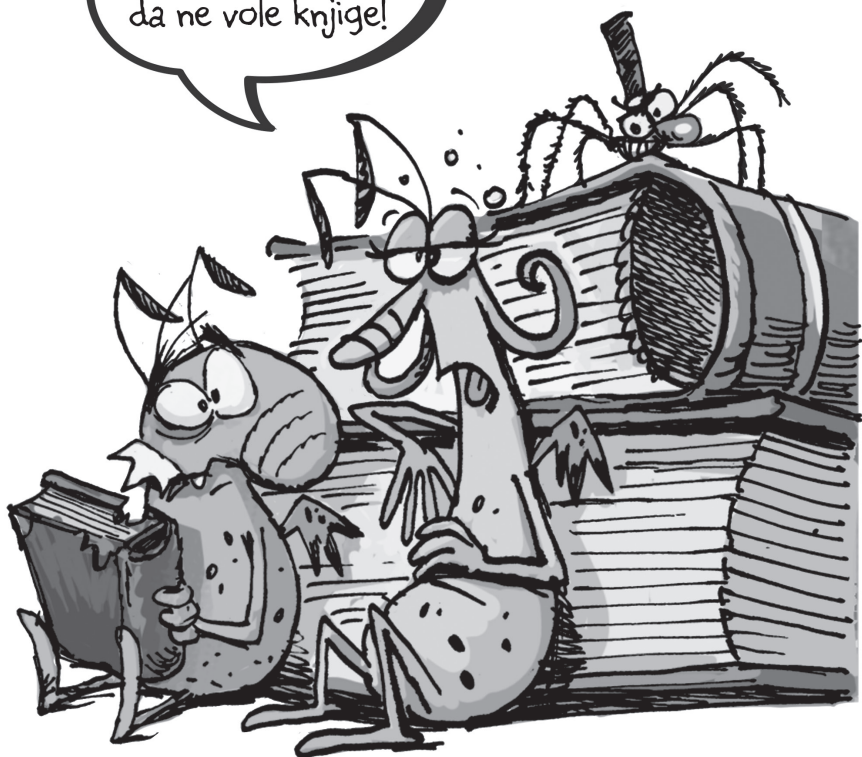
Kao pomoć pri upoznavanju s nekim osnovama pri-
povedanja i pisanja, povremeno će nam se pridružiti
bračni par koji ne može da živi bez knjiga. To su Olga
i Filip, knjiški moljci – stvorenja koja jedu knjige, dišu
knjige, vare knjige, poznaju ljudske i knjiške vrednosti.

Sadržaj

Zašto?	9
Čitanje	11
Strah i stid	17
Tema	21
Prva rečenica	29
Građa	37
Pripovedač	43
Tačka gledišta	57
Književni lik	61
Skiciranje lika	73
Motivacija	79
Dijalog	87
Opis	95
Struktura pripovedanja	103
Stil	111
Malo o žanrovima	119
Kako da napišeš roman a da ne poludiš ..	125
Deset ubica pripovedanja	129
Teretana uma	135
Zato	138
<i>Izjave zahvalnosti</i>	<i>141</i>

Muka mi je
od onih koji kažu
da ne vole knjige!

Zašto?

Mi smo bića priče.

Živimo u nekulturnom društvu suvoparnog govora koji je često natopljen agresijom, trajemo u civilizaciji prežvakavanja, i otuda nam se čini da je potrebno upoznavanje sa tehnikama pripovedanja kako bi se došlo do boljeg izražavanja. Ova knjiga je pokušaj da se breme slabog i nefokusiranog govora privede bremenitosti dobre rečenice. Ne znači da svi treba da postanemo pisci, ali pojedina pojašnjenja mogu poboljšati naše umeće čitanja i dovesti nas na prag književnosti.

Neka svako odabere da li će krenuti putem ispravnijeg razumevanja pročitano ili uskočiti u avanturu samospoznaje poniranjem u literarne okeane (a možda neki postoji i u vama). A i za jedno i za drugo, čini se, potrebna je hrabrost. Ali hrabrost nije dovoljna za dozezanje željenog cilja. Za tako nešto potrebna je veština.

Čitanje

Možda zvuči logično i prosto, ali pre pisanja važno je čitanje. Kao što se i pisanje može popraviti učenjem ili naučiti, isto se može reći i za čitanje – jer pod čitanjem ovde ne podrazumevano samo poznavanje slova i njihovo sricanje u reči, već i *razumevanje* pročitano (na tome bi trebalo da se insistira u školi, ali to ne ide tako lako), a potom i prepoznavanje konteksta i donošenja vrednosnog suda prema onome koliko je to u našoj mogućnosti. (**Kontekst** je važna reč jer ona označava sadržaj napisanog, njegov smisao, ali i ono što *omogućava* tekst, što ga okružuje i što ga povezuje s drugim stvarima koje ne moraju da budu neposredno izrečene.)

Da bismo sve ovo pojasnili, uzmimo jedan primer. Ovo je katren (strofa/pesma od četiri stiha) koji je napisao Fransoa Vijon:

*Ja sam Fransoa, to mi kazna,
iz Pariza kraj Pontoaza,
a vrat u omči će da sazna
šta guzica mi teži prazna.*

(preveo sa francuskog Kolja Mićević)

Simpatično, zar ne? Prvi je utisak da prija uvu jer je duhovit i bezobrazan, istog je ritma i rimuje se. Šta saznajemo? Da je u pitanju neki Fransoa, očigledno kažnjen, koji čeka da bude obešen, s tim što je ton pesme pomalo crnohumoran, šeretski i pomalo lascivan. Kako biste ocenili ovu pesmicu? Dvojka? Trojka?

Dobro, ali sada malo pogledajmo kontekst ovog katrena. Njegov autor je francuski pesnik Fransoa Vijon (1431. – nestao 1463) i ovaj katren je nastao u zatvoru u kojem je Vijon očekivao da ga obese. Da li se sada menja osećaj? Da li taj ispovedni ton pesnika pojačava utisak pročitnog? Dakle, Vijon ovo piše iz iskustva, u neposrednom suočavanju sa smrću. Pre 600 godina. Ali zašto je istovremeno i duhovit i mračan?

Ovo sada nije više samo simpatično. Trojka? Četiri minus?

A sada pogledajmo šta nam govori katren. Autor je rođen u Parizu, a umreće jer je njegova jedina kazna to što on jeste – Fransoa, običan čovek. U katrenu je, dakle, ceo njegov život. Poznavanje prilika će nam reći još nešto: Fransoa je često ime za Francuza, predstavlja bilo kog pojedinca pripadnika ovog naroda (kao što

bi to kod nas bio čovek po imenu Srba, Srboljub), pa ova pesma govori u ime svih njegovih sunarodnika. Ali kako? On kaže da je rođen u Parizu „pored Pontoaza“, kao da je Pariz malo mesto pored čuvene varošice (kao da je iz nekog tamo Beograda kraj čuvene Borče), a pravi subjekat drugog dela jeste njegova guzica jer telo obešenog, poput kantara, treba da odmeri težinu onog donjeg dela. Ali taj donji deo (društva – oni siromašni, prljavi, ukaljani, odbačeni i poniženi) predstavlja težinu (ali i novo težište) zbog koje će prestati da postoji i glava (vlastela, bogataši). Time vidimo da je Vijonov svet ovde izokrenut.

A zašto je važno da se napomene da je svet izvrnut? Pošto je reč o srednjem veku, znamo da tada vladaju crkvena hijerarhija i feudalni sistem, da je sve podređeno vlasti koja otima i duhovnom životu koji ukida radost na ovom svetu obećavajući sreću tek na onom svetu. Otuda je karnevalska volja bila vrlo važna za očuvanje zdravog duha, i Vijon se ovde buni protiv tog čvrstog a beživotnog poretka. On živi za razvrat, poziva na prevrat, iako će mu stradati vrat. Ali to nije sve, jer on kaže da je njemu kazna samo to što je rođen kao Fransoa, kao običan čovek u tom vremenu i u takvom društvenom poretku. „Ako stradam u ovom svetu kao obešen, u toj vertikali“, poručuje nam Vijon, „onda ovaj sistem mora da bude naglavačke okrenut da bi bio normalan.“ Tako ovaj katren govori o celoj jednoj epohi. Što bi se reklo – epohalan je.

Kako sada izgledaju ova četiri stiha? Petica?

Vidimo na osnovu ovog primera da se veština čitanja ne sastoji samo od toga da se prepozna *šta* je napisano, već i *kako* je to urađeno.

Evo još jednog primera. Pogledajte ovu pesmicu:

*Ive jaše kroz orašje.
Ive li je? Sunce li je?
Konjik li je? Vila li je?
Uzda li je? Zvijezda li je?
Sedlo li je? Srebro li je?*

Ovo je narodna pesma, mada može da čudi kako je to narod smislio pesmu koja se sastoji samo od pitanja (često se prvi stih navodi kao naslov). Ali naslućivanje je jedan od važnih sastojaka dobrog pisanja – pripovedanje je mreža nagoveštaja. No, pogledajmo sada pesmu malo bolje.

Najpre se zapitajmo ko bi je izgovorio. Pretpostavimo da je u pitanju devojka koja krišom gleda naočitog konjanika. Osećamo njeno divljenje i uživanje, znake ljubavi i naklonosti.

Vidimo da je lepota skoro preterano upoređena s nečim vrednim i natprirodnim, osećamo divan ritam pesme nalik jahanju, odzvanjaju nam u ušima slični glasovi i slični slogovi, odnosno ponavljanja. Lepo, čarobno, suptilno, nežno...

Međutim, narodne pesme imaju u sebi još nešto. Poput bajki koje su bile upozoravajući način vaspitavanja dece, tako su i pesme nosile u sebi još neka pravila koja su bila ugrađena u strukturu. U njima se može naći da su sunce i zlato muški simboli, a mesec i srebro ženski. Ako pogledate pesmu simbolički – zlato je iznad srebra, sunce je zvezda vodilja – lako možete shvatiti da je u pesmu ugrađeno patrijarhalno načelo, koje svojom pamtljivošću ima i sloj značenja o onome „gde je ženi mesto“. Srećom, znanje neće umanjiti našu ljubav prema lepoti izraza...

Dakle, što više znaš – bolje čitaš.

Strah i stid

(Prvo piši, kajaćeš se posle)

Strah je uvek samo strah od neuspeha. Pitanje je samo da li pod neuspehom smatrate to što niste dobili Nobelovu nagradu ili niste postali svetski bestseller pisac, ili pak to što niste zadovoljni onim što ste napisali jer znate da možete bolje. Tako je, svi mi težimo savršenstvu, ali ono se ne doseže bez truda. Nekad trud bude nenagrađen, ali sve dok se stvara, nema bojazni da nećemo uspeti. Svako delo koje smo stvorili delić je temelja na kojem gradimo zdanje koje će izrasti u samopouzdanje. Ne bojte se pokušaja. Jedini neuspeh je isključivo činjenica da niste ni pokušali.

Sigurno ste primetili da vas pojedine stvari u čitanju oduševе, a neke i ne. Nekad pomislite: „Ja bih mogao i bolje od ovoga.“ Pa pokušajte. Lično, smatram da je ružno kritikovati neko ostvarenje ako sami niste pokušali da se iskažete (jer verujem da ćete imati više razumevanja za stvaraoce kad i sami probate da prođete

kroz taj proces). Verovatno ste nekad i tokom čitanja pomislili da niko nije napisao priču o nečemu što je vama palo na pamet, pa neka vam i to bude pomoć pri savladavanju straha.

Mnogi će vam govoriti da je za pisanje potrebna disciplina, da konstantno pišete. Kao što je naslovio svoju knjigu ruski autor Jurij Oleša – *Ni dana bez retka*. Ovaj savet podseća na odlazak u teretanu, znate ono: „Kreni lagano, važno je da uđeš u rutinu.“ Međutim, onda ode te kući, sednete i napravite spisak likova, ali toliki da na kraju ne znate da li ste junake iz *Gospodara prstenova* pobrkali sa Ikeinim proizvodima. Prijatelji će vam reći da prosto krenete s pisanjem, jer kao što se mišići ne dobijaju istezanjem na kauču, tako i roman ne nastaje dok ga zamišljate u izlogu knjižare.

Drugi će vam govoriti da jednostavno otvorite dušu i pustite da reči same poteku, bez reda i ograničenja, a posle ih možete sređivati u suvisle rečenice. To je dobar savet ako niste po prirodi dosadna osoba.

Treći će vam preporučiti da pišete kad vam se piše. Ovaj pristup ponekad liči kao da ste s pisanjem u vezi jer nekad će biti dobro, a nekad će vaše rečenice biti uvreda za svih sedam padeža. U svakom slučaju, ovaj savet se svodi na sledeće: bolje napišite nešto loše danas, nego da pričate kako ćete napisati nešto sjajno sutra.

Često ćete naići na pominjanje inspiracije, ali se ona obično javi samo onima koji traže izgovore.

Ima mnogo načina, ali važno je da verujete u svoj glas, jer je on svakako jedinstven, baš kao i DNK u vašim ćelijama.

Strah od pisanja je najlakše savladati ako u tome možete da vidite ogledalo svog bića i tako počnete da sagledavate sebe iz drugog ugla. Pisanje upotpunjuje vašu ličnost. To je ozbiljan proces jer vas tera da zaronite u sebe, što dublje, i iznesete na videlo tajanstveno žarište svog života. Ali ono time neće presušiti. To što smo tajanstveni neće ukinuti našu tajnu.

I tu dolazimo do granice stida. Ako već i pišem (a pisanje je uvek pisanje o sebi!), da li treba da izložim sebe svim tim pogledima neznanaca? Umetničko delo nije vaša ličnost već svet i likovi koje ste vi stvorili. Dakle, to su tvorevine koje žive samostalno od vas. Nijedno opravdanje za postupanje likova nije ispovedanje vaše savesti – tako čitaju oni koji ne znaju da čitaju. Ako se zaista dogodilo to o čemu pišete, ono postaje činjenica u svetu umetničkog dela, a nije prepisivanje stvarnosti u kojoj čitate ove rečenice. Papir/ekran je scena koju otvaramo rečima, a u glavi kreiramo predstave i koncepte.

Imajte u vidu da ne pišete za sve ljude – pišete za nekog, za svog čitaoca. A on možda voli zmajevе. A možda voli tužne ljubavne priče. Možda voli i jedno i drugo, pa mu ponudite depresivnog zmaja sa problemima u vezi. Vaš zadatak je da ga podstaknete, da mu susret sa vašim delom bude nezaboravan događaj.